

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

78.

ARANYÁSZ SÁMUELÉKNÉL

— A vezetékneved is érdeklődést kelt. Tudod-e, miből ered?

— Családos ember koromat megértem, nem tudtam. Kérdezgettem jó emlékezetű őseimet. Ők sem mondtak biztosat. Találgatták.

A név két tagját szétválasztották. Az arany nem szorul magyarázatra. Az ász, az már háromféle jelentésben is szerepelhet. Ha ászokra gondolok, az valami edénynek, hordónak tartója máig is. Amin a boroshordók sorakoznak. Úgy lehet, mondta egyik öregapám, hogy valamikor mi tartottuk hátunkon az arannyal teli puttonyt. Mi lehattunk az arany hordói? De azért valami csöppnyi igazságot azért vélték benne, hiszen régtől való nemességet tudott magáénak a család. Azt is csak úgy hallomásból. Öregapám mondta, annak is az öregapja mondta. Armárist nem látott egyikük sem.

Másik ász, a kártyában a disznó. Arany disznó? Akármilyen kis disznó, aranynak azért döfi lehetett volna. De hát amikor mi ezt feszegettük, a családnak nem volt annyi aranya, hogy egy tisztességes gyűrűt kikerekítsenek belőle. Arany disznó sem lehetett a nevünk eredete. Ász lehet, ahogy utólag megtanultam az a képző, amely valamilyen foglalkozásra utal. Ász, ész. Bányaász, erdőész.

Igen, de mit művelt az aranyász. Ékszerészkedett vagy bányászkodott? A nevünk eredetének keresésére nem sok alkalmunk adódott. Kenyeret kellett keresni. Családnév-kutatási lázam néha hosszú időkre elaludt. Sohasem hamusodott el. Kínomban fölütöttem a pesti telefonkönyvet. Arany nevű a saját készülékén beszél majdnem száz. Hat Arany János létezik, Arany Jánosné három.

Aranyosi, Aranyi sok. Aranyász egyetlen egy, a Hang utcában. Hívjam föl, hogy mit tud a neve eredetéről. Az emberek nem egyformán gondolkoznak. Szerencsére. Lehet, hogy elküld valahová. Pedig hát olyan kevesen hallgatnak már erre a névre, hogy annak is örülni kellene, egyáltalán rákiálthatjuk egymásra: Aranyász! Itt egy kicsit előreszaladva, nem tagadott dicsekvéssel mondom, én azért tettem róla, hogy az Aranyászoknak magva ne szakadjon.

Hat aranyos gyermekünk van, abból négy fiúgyerek. Első fiam már nős. Egy fiam műszerész, egy most katona, egy most gimnazista. És egy kis leánykánk is Aranyász, amíg férjhez nem adjuk, ahogy a nénjét.

Amikor családirag, gazdaságilag kicsit megállapodtam, Tiszalök történetéért, a saját családi nevünkért tűvé tettem mindent. Megyei levéltárban, mú-

zeumokban tanyáztam, jegyzeteltem. Így akadtam rá a Cuczor—Fogarasi szótárban: „aranyász, az aki patakok, folyók fövényéből aranyport mos.”

Családtörténeti bányászásaim révén bukkantam Tárkány Szűcs Ernő Magyar jogi népszokások című könyvében a mi nevünk magyarázatára:

... „A felszíni bányászat nagyon értékes, különleges eszközökkel és módon folytatott fajtájának tekintjük a »verőfényen« űzött aranymosást, aranyásást, amelyhez évszázadok óta emberi életmódok fűződtek. Az e tevékenységgel foglalkozókat aranyászoknak nevezték, és a természet adott értékeit ugyanolyan gyűjtögető módon szedték össze, mint a halászok és a vadászok.

Az aranymosásról szemléltető leírást találunk 1717-ből, Köleséri Sámuel híres bányászati szakkönyvében. Leírta, hogy az aranyászok az előzetes kutatás, böngészés eredményessége esetén a folyó partján mosópadot vagy hosszú deszkát állítottak fel, amely az egyik végén egyenes, a másik végén a közepétől kezdve lejtős, lenyomott volt. A mosópad oldalát rostosra, bozontosra képezték ki, vagy kenderből való ruhával fedték be. Erre kosarokból vagy füles merítőedényekkel öntötték az aranytartalmú homokot. A munkát addig folytatták, amíg a durvább és köves rész le nem ülepedett, el nem folyt, a finomabb rész pedig az ércel a ruha redői által visszafogva, össze nem gyülekezett a padon. Végül a telített ruhát gyakori mosással, lemerítéssel a homoktól megszabadították, megtisztították, végül kidolgozott eljárással az aranyporokat tömörítették.”

Híres volt a csallóközi aranymosás. Ezt a területet a XV. században Aranykertnek nevezték. Bél Mátyás 1735-ös kiadású Történelmi földrajzi könyvében ezt olvasom: „A mi vidékünkön lépten-nyomon aranyat mostak a fövényből (tudniillik a Dunáéból). Kár, hogy immár alábbhagynak vele: mert e munka, ha gondosan csinálják, haszonhajtó, s munkára serkentethné a legrenyhébbeket is, ahogy tudomásunk szerint Erdélyben is történik. A csallóköziek s közöttük a vajkaiak munkájának alig van haszna, minthogy sem elég kitartóan nem folytatják, sem gondosan nincsenek rá berendezve. Él még annak a pozsonyi aranymívesnek unokája, aki gondos mosással annyi aranyat nyert a Duna medréből, amennyire finom munkájú és dús műhelyének ellátására szüksége volt. De a pozsonyiak közt e derék emberrel az aranymosás is elmúlt. E foglalkozás bizony senkinek sem ártott, sőt közhasznú volt.”

Más forrásokban találok, hogy az aranyászat ősfoglalkozásnak számított valamikor és királyi, fejedelmi szabadalomlevelet adtak a művelőinek. Az aranyás a jobbágyvilág szabad emberének számított, mert mosóhelyét állandóan változtatta. Bizonyos folyók mentén: Aranyos, Maros, Szamos, Tisza, állandó aranyász települések működtek. (Visó, Visk, Huszt, Rés, Eger-patak.)

A mi tájékunkban aranyközpontnak számított Nagybánya. Nagy örömmel olvastam

BALOGH BÉLA—OSZÓCZKI KÁLMÁN

A nagybányai ötvöscéh
a XV—XVII. században

című, 1979-es Kriterion kiadású tanulmányában a következőket:

„A művészi jellegű iparszámba menő foglalkozások közül a pénzverés és a hozzá szorosan kapcsolódó ötvösség főként a XV—XVII. században virágzott. A város közvetlen szomszédságában feltárt gazdag ezüst- és aranybányák s kivált a XV. század kezdetétől működő nagybányai pénzverde döntő módon befolyásolta az ötvösség korai meghonosodását és gyors fejlődését...

... A XV. század utolsó évtizedeiben a nagybányai ötvösök országszerte ismertté váltak. Erről tanúskodnak a Hyppolit esztergomi érsek megrendelése, s ezt bizonyítja Mátyás király 1482-ben kelt parancsa is, melyben elrendelte, hogy a nagybányai Cristianus Aurifaber által készített két nagy kupát szálláshelyén mutassák be neki."

A tanulmányban tárgyalt kétszáz esztendő alatt 145 ötvösmester neve íródik le. Számomra perdöntő bizonyossággal szolgál, hogy az aranymosók, spälator de aur, a goldwäscher nem azonos az aurifaberrel, mert ha magyarul említik, ötvösnek, Eotvosnak írják, aranyművesnek értelmezik. Családi nevünk szerint nem lehettünk mivesek, hanem mosók voltunk. Amit nem tartok nagy szégyennek.

Elődeim egyike 1652-ben kapta vagy vette nemesi armárisát. Én nem ismertem a fölmenők között olyant, aki a szemével látta volna. Ám a régi megyei monográfiában a százig való nemesek között találok Aranyász ősömet.

Miképpen nemesíthette magát, azt az Egerben 1980-ban kiadott Magyar történelmi fogalomgyűjtemény *Armális nemesek* címszavából értelmezhetem:

„... A XVI—XIX. századi *kisnemesség* egyik csoportja, akik „litterae armiales”-szel, címeres nemesi *oklevél*lel megnemesítettek voltak. Mivel a nemeslevélhez *birtokadomány* ekkor már ritkán járult, a nem-nemes, aki nemeslevélre tett szert, legtöbbször úgy élt tovább is, mint előtte, sokszor egyetlen *jobbágytelken*, melynek szolgálatát azonban földesurától esetleg már a nemeslevél elnyerése előtt vagy azzal egyidejűleg megváltotta, egyetlen összeggel; summával, *taksával*. Minthogy a paraszttelek nemesi birtokká a földesúri szolgálat megváltásával, a jobbágy megnemesítésével sem válhatott, a közhatalom a telek után továbbra is adóztatta őket: az egykori jogszabályok szerint ugyanis az armalista nemessége csak személyének szólt, és nem paraszteredetű jószágának. A címeres nemesi levéllel megnemesítettek száma a XVI. század óta rohamosan emelkedett, s a kisnemességben elsősorban ők képviselték a gyökértelenebb s éppen ezért vándorló, hivatalt, *gazdatisztséget*, *papi*, tanári, *orvosi*, *ügyvédi* állást kereső elemet. A folyamat nemcsak a királyi Magyarországon zajlott, sőt az *erdélyi fejedelmek* egyes magyar *városok polgárságát* egészükben is megnemesítették (Dés, Torda, Kolozsvár, Nagyenyed), és végeredményben az erdélyi magyarság — a nemességgel egyenrangúnak tekintett, szabadparaszti állapotú *székelyeken* kívül — körülbelül felerészben nemes lett. Magyarországra nézve a XVIII. századi nemességigazolások idején derült ki, hogy a több mint 10 ezer nemes család fele-kétharmada 1550 után nyerte nobilitását...

1848 után zömük beolvadt a *jobbágyságból* felszabadult *parasztságba*."

Apai nagyapám kisnemes létére kisnemes családból házasodott. A Baloghok közül. Annak az ágnak a magyar címertanban megtaláltam a címerét. Vagyonosnak tudták magukat. Vanjuk utolsó töredékét még az első háborús hadikölcsönbe fektették. El is veszejtették az utolsó krajcárig.

Az én apám, Aranyász István, 1919-ben került haza a háborúból. Fogoly volt évekig, a főlzabaduláskor is jól tudott oroszul. Faluról falura vitték, ha pontos fordítású beszédeket, parancsokat akartak tudtul adni a főlzabadítóknak. Hazajött, mint nősülendő ember. Akkor az volt az uralkodó szokás, hogy a szülők gondoskodtak a párválasztásról, s nem az érintettek. De ezt énnálam jobban elmeséli édesanyám.

— Lánynevemről Nagy Zsuzsánna vagyok. Volt Lökön annyi Nagy nevű család, hogy betűkkel különböztették meg őket. Mi CS. Nagyok voltunk. Néha

csak Csikósnak mondtak, hogy pontos legyen a cím. Máskor Temetős Csikósnak mondtak, mivel a régi temető utcában laktunk. Ketten voltunk lánytestvérek, meg volt egy bátyánk. Az odakatonáskodott a háborúban. A kicsi földünk mellett apám a Vay báró széna-, meg aratóvállalkozója volt. Őt is sűrűn bekapogatták katonának, de itthonléte alatt már kiskorunkban kemény munkára fogott bennünket. 14 éves koromban hat férfi kaszálta a rétet, besoroltam mögém hetediknek. Ahogy erősödtem, a háború is egyre több embert elkívánt, beálltam a búzakaszálásba, asztagrakásba, gabonaszekerezésbe.

Vékony voltam, mint a szöcske. Rudasfán ugrottam föl a kazlak tetejére, azon ereszkedtem le. Nem kellett a létra. Ivóvízért mentem, libbentem föl valamelyik ló hátára, mentem az edényekkel. Disznókat hizlaltunk. Sárospatakra kellett szekerezni. Últünk a lánytestvéremmel a szekéren. Mentünk éjszaka évadján a disznókkal. Jöttünk vissza a pénzzel. Sokféle kóbor az utakon. Nagykés a kezünk ügyében. Ha szűrni kell, tán a disznót, ha baja esnék, hát ne álljunk fegyvertelenül.

Amikor odacsöpörödtem, hogy nagylány számba vettek, jöttek hazafelé a nősülendők. Ketten voltunk lányok. Nálunk a legények szombaton meg vásárnap tízesével megfordultak. De hát nem volt ám ott eszem-iszom. A kis vanra vigyáznunk kellett. Választottunk sem volt.

Nagy öregapámék figyelték, melyik legényből lehet jó embernek való. Mai lányunk iszonyatos. Nagyapám három gyufaszálat faragott meg bicskával. Minden faragás egy legényt jelentett. Apám kezébe fogta a három szálat, nekem kellett húzni. Akit kihúztam, az lesz az uram. Aranyász Istvánt húztam. A másik kettő nem tudom ki lehetett? Sohase tudtam meg. Három gyerekünk született. Ahogy csöpörödtek, az én uramat is egyre szólították katonának. A fiúgyermekeimet én tanítottam meg kaszálni, kapálni, asztagot, szénaboglyát rakni. A szerencse is mellém szegődött. Elmentem Nyíregyházára csirkét venni 120 koronával. Az állatvásáron megtetszett nekem egy ló. Mind a négy lábára kesely. Olyan fiatalosnak látszott. 1200 koronára tartották. Megvettem. 120 korona volt a zsebemben. A többit utólag törlesztettük.

A szerencse mellett, tán odafőnről is segítettek. Vallásosak voltunk. Mentünk a határi munkára, be a templomba. A szerszámokat a templomajtóhoz támasztottuk, bementünk fölsóhajtani. Volt rá okunk. A kis vanunkra az uram kezességet vállalt valakinek az üzletéhez. Belebukott. Mi fizettük az adósságot. Majd belegebédünk. Egyszer 3 pengővel rövidebbet vitt az uram a banknak. Jött a kisbíró, hogy dobra ütnek bennünket. Lógott az emberem orra. Összetalálkozott Vay báróval. Kérdezte, mi a baj? Mondta neki. Az adott Istvánnak 3 pengőt, de valami piszt is inthetett a banknak, hogy ne siessenek az árveréssel.

Egykorúak voltak. Az uram, meg Vay. Tegezte az uramat. Szerette, kedvelte a nagy munkájáért.

Azért az uram a képviselőválasztáskor mégsem őrá szavazott, hanem az ellenzékre. Nyílt szavazás divatozott. Ott voltak a jelöltek a pulpituson, a népnek meg nyíltan, szembe nézve kellett ellenük kezét emelni. Hátborzongató volt. De ne retiráltak a mieink. Az élet kutya keménységét követelt.

A többit Samu mondja:

— Én már apámnak 13 holdas gazdaságában láttam meg a napvilágot. Hárman voltunk testvérek. A 10 000 holdas határu Tiszalőkön azon kevesek közé tartoztunk, akiknek kicsikéjük ott volt a fejük alatt. A termőföldek 97%-a tiz-egynéhány nagybirtokos kezében összpontosult. Mikor kiláttunk

boldog gyerekkorunk kerítésein a saját jövőnkbe, azt ismertük föl, hogy se terebélyesedni, se földet ragasztani itten nem lehet. Marad az intenzív munka. A bátyám elkerült a debreceni gazdasági iskolába, s még nem is végzett, én is követtem. Szerettem a földet, tudtam, az adja a kenyerem. 43-ban kaptam meg a végpapiromat. Nem vettem hasznát.

Behívtak engem is a bátyámmal együtt. Tűzvonalba nem kerültem. A ki-képzetlen alakulatokkal curikkoltunk Németország felé. Jó mélyen bemasírozottunk. Ott meg az angolok az amerikaiakkal szorították a katonai erőket. Egyet nem lőttem a puskámból. Olyan nagyon nem is vágyódtam utána. Bár nem voltam valami baloldali beállítottságú bocskorosnemes-ivadék.

Hittem Magyarország felhőkbe rajzolt föltámadásában. Mi hazaszeretemben, családszeretemben éltünk. Nem beszéltünk róla. Léteztek normák, amiket soha nem léphettünk át. Hit, szeretet, rendes, hozzánk illő magaviselet. Emberség. Nem kocsmáztunk, italoztunk, gajgónáskodtunk. A rendes ruhára, ellátásra szerény anyagi lehetőségünk szerint költöttünk. Nyugalom, tisztaság uralkodott körülöttünk. Meg is tettünk érte mindent.

Sok szegény embert láttam én tisztán élni. De azt másféle belső erők mozdíthatták! Minket a nemesi tudat kormányzott.

Iskolaéveim során valahogy, de a véremben is lehet, fölajdult bennem, hogy ami velem, a környezetemmel történik, valahogy le kellene rögzíteni. Talán a sóvárgás is mozgathatta kezem, hogy őseim történetét azért nem találom, mert bennük nem élt az a tudat, hogy nyomot hagyjanak maguk után. Tán bogarasságnak tűnik, de én a villanszámlát is úgy borítékozom, rendezem, teszem el, mint a Jurcsek idején való beszolgáltatási papírokat, az inenszó világ hasonló írásaival egyben.

Mikor az angolok fogságában tipródtam, dologra nem vittek bennünket. Kínomban hatszáz nótát lejegyeztem emlékezetből, meg a fogolytársaimtól. Hogy ne teljen az időm hiába.

Sokáig eszemben sem járt a múzeum gondolata. Vendégeim, ha ilyen-olyan vitás ügyekben hozzám fordultak perdöntő bizonyítékokért, s én pillanatok alatt előkaptam a kívánt dokumentumot, dicsértek: hisz neked kész múzeumod van, Samu!

Attól meggyökeresedett elképzelésem: miért is ne! A múlt ismerete sok mindenre megtaníthatja a szegény embert.

Sokfelé megfordultam. Láttam is, nem csak néztem. Annyit összeláttam, hogy ezt a sátortetős házat a fundamentumától a dudacserepéig én raktam, gebürcöltem össze. Évek kellettek hozzá, meg a gyerekek segítsége. A nagyobb fiainak is építettünk már. Erő kell meg pénz.

Dolgoztam a tanács mezőgazdasági osztályán, aztán téeszben. Sok évet Hajdúnánáson. 3800 hold föld öntözését irányítottam. Annak a bérelszámolását is én végeztem. Onnét a távolság, meg az idegörlődés hazavetett. A Hódiköt akkor szerveződött Lökön. Beálltam toborzónak. Itt lettem kiváló dolgozó. Innét léptem nyugdíjba. Most már le is ülhetnék. A gyerekeimet lassan a szárnyukra eresztem. A két kisebb családomat még dajkálnom kell. Meg a falum becsületét.

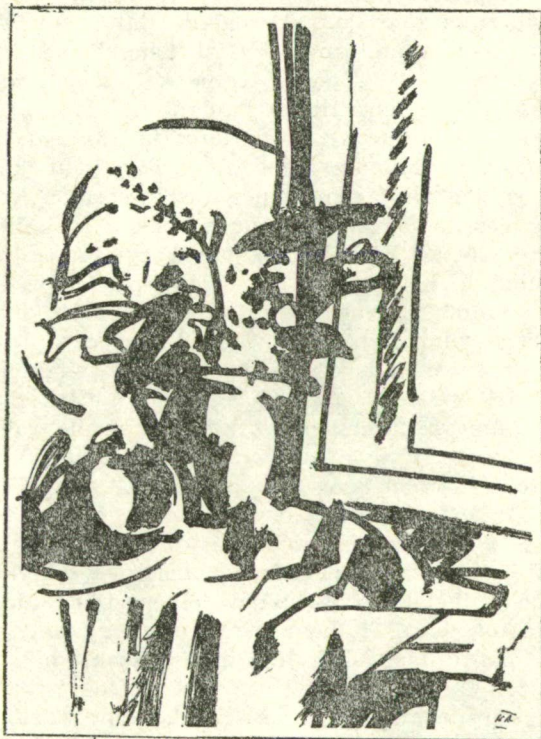
Görbedi Miklósnál is beszéltük már, hogy múzeumot fundamentálunk. A szülői ház szobájában, konyhájában több ezer tárgy várja, hogy jó helyre kerüljön. Mi mozgat bennünket? A szülőföld szeretete! Tiszalök a történelme során kétszer volt már város. Utóbb 1902-től a hetvenes évek elejéig. Most nem az. Tiszavasvári a város. Szüleink városi ranggal adták át nekünk, gyer-

mekeknek a mai községet, amit mi nem tudtunk megőrizni. Abban az időben volt járásbírótság, járási tanács, kiegészítő parancsnokság, rendőrkapitányság, volt ipari központ, SZTK, járási könyvtár, volt két malmunk. Az egyik malmot ez év márciusában bontották le. Községünk úthálózata rendezett, az új településeket kivéve kőburkolatú, víz, villany be van építve. A főútvonalon a szennyvízelvezetés is meg van oldva.

Dologra valóságunk törekvő. Ez abból is látszik, hogy számtalan nagy ipar ide teszi telephelyeit. Talál megbízható munkásgárdát. Mi megbízható, helybeli kenyérkeresetet.

Nem lehetett jó védőszentünk, keresztapánk, amikor az új közigazgatási területrendezésnél döntöttek a városok, lesznek városok sorsáról? Talán nem értjük a magasabb rendezési elveket. De mégis csak fáj. Nem nyugszunk. Csontvári Kosztkának, míg itt segédkedett két éven át a patikánkban, tán Lök is tett valamit a világhírű palettájára, ahogy a honfoglalás kori magyarok nem akárkijeinek is fontos lehetett ez a táj, az erőműnél kiásott aranyleletek bizonyítják.

Tiszalökött városnak egy ideig nem írhatjuk. Városi életmódot teremthetünk benne. S az sem utolsó törekvés.

— arandélet — 1 — (4)

N. H. H.